

*Biblioteca
Semănătorul*

AL. CIURA

:: SCRISOARE ÎN ::
CEEALALTĂ LUME

*Ediura
Librăriei diec.
Arad.*

Pentru sala de lectură | Prețul 60 fileri.

Biblioteca Semănătorul

Biblioteca de popularizare literară și științifică.

Numărul 40 fileri.

Au apărut:

- Nr. 1. *Alexandru Ciura*: Frații schițe din războiu
- Nr. 2. *Victor Stanciu*: Cuib de rândunică și alte schițe de popularizare științifică.
- Nr. 3. *Ion Agârbiceanu*: Din viața preotească schițe.
- Nr. 4. *Dr. Ioan Lupaș*: Din trecutul ziaristicii românești.
- Nr. 5. *Dr. Ion Mateiu*: Școală și educație pagini ardelenesti.
- Nr. 6. *Al. S. Iorga*: La cheștiunea industriei noastre.
- Nr. 7. *Ion Clopoșel*: Însemnări pe război.
- Nr. 8. *I. Barac*: Pitelea Gâscariu sau Paradigma leneșului, mult curioasă și în stihuri alcătuită.
- Nr. 9. *Mihail Gașpar*: Blăstăm de mamă roman.
- Nr. 11. *Victor Stanciu*: Plantele de leac.
- Nr. 12. *Emil Isac*: Ardealule, Ardealule bătrân.
- Nr. 13. *Grazia Delledda*: La stână și Ispita, schițe trad. de C. Mușlea.
- Nr. 14. *I. Băilă*: Insurăm pe Victor și Pe povârniș
- Nr. 15. *Dr. Ioan Lupaș*: Luptători pentru lumină.
- Nr. 16. *Dr. Al. Borza*: Din lumea plantelor.
- Nr. 17. *Ioan Gheorgescu*: Dovezi nouă pentru adevăruri vechi.
- Nr. 18. *Gavril Todica*: Zări din univers.
- Nr. 19. *Dr. I. S.*: Patimile și moartea Domnului
- Nr. 20. *Wildenbruch*: Lacrimile copiilor.
- Nr. 21. *V. Stanciu*: Poezii populare din războiu.

25419

V 1974

AL. CIURA.

25419

Scrisoare în ceealaltă lume

Schițe din războiu.

Patru Culturi al Armatei Armatei

BIBLIOTECA

1917. 1917.

92

27

BIBLIOTECA SEMĂNĂTORULUI

EDITURA LIBRĂRIEI DIECEZANE, GRAB

1917.

1888

45

25419

Scrisoare în ceealaltă lume.

Nu ți-am scris, Puiule, nimic — *memica*, cum spuneai tu — de când te odihnești în mormântul tău, adăpostit de grilajul alb, ca și sufletul tău de îngerăș...

Imi venia totdeauna să te întreb, cu un aer de dojană, ca și atunci când luai nisip în gură: Pentru ce nu ai ascultat de tata și de mama? Pentru ce te-ai mutat din lumea asta atât de curând?

Vezi, draga tatii, cu mintea ta fragedă nu-ți puteai da seama, că ne mâhnești așa de mult... Ingeri sglobii ca și tine, fluturându-și albele aripioare în preajma frunței tale. te chemau la jocurile lor, în ceealaltă lume, unde nu sunt lacrimi și dureri, ci numai cântări de preamărire și jocuri alintate, pe

razele de soare, pe razele de lună și pe cărările curcubeului, când Herubimii ating ușor coardele harfei lor de aur..

Tu nu știai atunci, că rânduiala lumii e, ca copiii să petreacă la groapă pe părinți, și nu aceștia să plângă lângă sicriul odraslelor lor plângânde?

Tu nu știai, că zilele vieții pământene sunt de durată mai lungă; că toți cei ce au călcat odată pe tărâmul acestei Văi a Lacrărilor, trebuie să guste și dulceața și amarul ce e rânduie muritorilor?

Tu ai ascultat de glasul îngerilor, ce te chemau în slavă, și, cu judecata de copil nezinovat, ți-ai dat seama, că e mai bine — *dincolo...*

În noaptea aceea... când ți-ai înclinat capul pe umărul stâng și ai prins a respira tot mai lin, știam, că ai să te duci...

Când zorile se arătau cu sfială, la geamuri, ți-ai luat și tu drumul spre stelele, ce tremurau palide în slavă, chemându-te cu tainice clipiri din genele lor de argint.

Te-ai ridicat, pe cărăruşa de lumină, ce se desluşa în urma îngerilor — călăuze. Ai trecut apoi prin o apă adâncă şi limpede... şi picioruşele tale nu se cufundau în apă, căci sufletul tău era mai curat ca valurile uriaşe, ce despart viaţa de moarte... Ai trecut apoi prin vămile văzduhului — şi vameşii deschideau de departe barierele lor, ca să nu-ţi stânjenească sborul spre raiu.

Te cunoşteau cu toţii — din şoaptele fugare ale îngerilor, ce te călăuziau — şi-ţi spuneau, drept îndemn pentru aripile tale plătându:

— Sbori binişor, Puiule, şi să nu priveşti în urmă, ca să nu ți-se îngreuneze aripioarele.

Şi bine ai făcut, că ai ascultat de povaţa lor, căci de priviai înapoi, aripile ți s'ar fi îngreunat de lacrimi, şi asta te-ar fi stânjenit în sborul tău nesigur, de înger începător.

*

Şi mormântul s'a închis deasupra ta, cu grije par'că, să nu te apese prea tare.

Vântul a prins a șopti deasupra gropii. Soarele te desmierda cu lumina lui de aur, iar Noaptea îți spunea povestea copiilor pierduți în pădure...

Dar nu mai ascultai poveștilor lor.

Trupșorul tău, încetul cu încetul, a început a se amesteca cu pământul: mama cea bună, ce ne ocrotește pe toți și în groapă.

Când zăpada s'a topit, soarele a chemat iarăși la viață, lutul din care erai alcătuită — și deasupra gropii, au început a surîde în lumina primăverii: clopoței și viorele și lacrimioare...

*

Sufletul tău — păstrând înfățișarea de umbră a ființei tale pământene — s'a adăpostit, dincolo de zarea albastră, într'o poiană cu iarbă verde și păraie cu unde cristaline.

Acolo, jucându-te cu ceilalți îngerași, ai aflat iarăși o tăbliță, ca aceea ce ai uitat-o pe pământ, dar eră mult mai strălucitoare. Tăblița eră din aur, în cadre de argint, iar creionul eră din diamant negru, abia lui

creionul în mână, el pornia să scrie, și în-gerașii rîdeau de spaima ta, și-ți șopteau la ureche, cum să înveți a ceti mai repede.

Ce ușor e să înveți în ceealaltă lume: într'o zi ca'n nouă, în nouă ca'n nouăzeci și nouă...

Și așa ți-ai petrecut acolo, dragă Puiule, în cântece și jocuri. Abia din cîn dîn când de te mai lua sfântu Petru, să scrii două-trei suflute în Cartea Vieții, când acele bă-teau ostenite la porțile zăvorîte ale raiului.

*

M'am gândit să-ți scriu, în mai multe rân-duri, draga tatii, dar îmi dam seama, cât de greu e să străbat măcar cu scrisoarea până la tine.

E așa de departe!

Și pentru noi oamenii, cari trăim în lu-mea plină de păcate, e greu să răsbatem — fie și numai cu gândul — în lumea voa-stră de lumină...

Valea ce desparte viața de moarte ne amenință cu valurile ei adânci — și vămile văzduhului își țin barierele zăvorîte cu grije,

ca să nu răsbată prin ele nici un gând în-
tinat cu păcate.

E greu să răsbați așa de sus, când n'ai
la îndemână aripile, cari să te ridice în slavă!

*

În vremea din urmă, când drumul spre
celalalt tărâm s'a deschis atât de larg; când
atâtea păcate s'au curățit cu suferința și
sângele eroilor-martiri și cu lacrimile celor
ce rămân pe urma lor fără nici un sprijin,
îmi închipui, că va răsbate și scrisoarea
aceasta până la tine, draga tatii.

Va răsbate, măcar în această seară de
taină, când cerurile se deschid, și corul în-
goresc vestește din înălțimi: mărire Dumne-
zeirii, și oamenilor pace.

Tu nu știi, Puiule, în ce iad trăim noi;
tu nu știi, cum oamenii se omoară și se
sfășie între dânșii?

Să n'o știi nici acum; ferice de tine, că
n'ai ajuns s'o știi!

Mil și mii de răniți se svârcolesc în no-
roiul stropit de sânge; mii și mii de morți
își dau sufletul, mușcând cu dinții în țărâna

înghețată, înfățișându-se în fața tronului Ziditorului, cu o întrebare plină de mâhnire, întipărită pe fruntea lor de ceară...

Tu nu vei înțelege nimic din aceasta înghesuială a duhurilor, ce năpădesc, de pretutindeni, prin porțile larg deschise ale cerului.

Tu, Puiule, să le însemni numele, cu slove frumoase, în Cartea Vieții, și să te rogi apoi ca Dumnezeu, să poruncească Arhanghelului, să curme odată măcelul și suferința bieților oameni, îngenunchiați sub povara asta atât ne grozavă!

Așa-i că o să mă ascuți?

Cadetul.

Înainte de a părăsi școala militară, flacăra războiului incendiasse deja lumea, cu vârtoarea ei de iad. Toate teoriile profesorilor, toate lecturile lui din domeniul strategiei i-se proiectau acum, ca pe o fîrioasă pânză de cinematograf, cu succesiuni așa de repezi, încât îl obosiau și-l zăpăceau cu totul.

Fire contemplativă, avea obiceiul să se oprească adese, în decursul lungilor lui lecturi, adunându-și impresiile și orânduindu-le. Își lua apoi creionul și harta — schiță în carnetul lui, în câteva linii, poziția trupelor lui Napoléon, apoi pe aceea a Rușilor și chibzuia apoi sfârșitul. Urmărea, cu o rară încordare cifrele cele mai rigide

datele cele mai seci, până simția, cum cifrele moarte încep să învie, cum golul dintre ele se umple — și adevărul reiese așa de clar, cu atâta putere de sugestie...

În romanele istorice, pe cari le cetia, se impacienta adese, de prea multele amănunte și de încetineala cu care se desfășură acțiunea.

Ce lipsă e de atâta risipă de vorbă, când lucrurile se pot spune, mult mai clar, în câteva rânduri, omițându-se tot ce e de prisos?

Și totuș, amănuntele îl urmăreau adese, și mai târziu; amănuntele plictisitoare, cari păreau a nu avea nici o legătură cu întregul.

După ce a citit romanul lui Tolstoi „Războiu și pace“, l-a urmărit ani întregi viața grozavă, când comandantul Moscvei a aprins cetatea și, în clipa când se refugiă, și-a adus aminte, să deschidă ușile pușcării și ale casei de nebuni, dându-le drumul s'o ia și ei rasna prin lume... Apoi i-se desprindea chipul drăguț al caprițioasei

Natașa... și de câte ori i-se întâmplă să-și oprească ochii asupra unei fetișcane de vârsta lui, își puneă, fără voie, întrebarea: Se aseamănă oare cu Natașa?

Atunci îi'era năcaz, că e o fire așa de ciudetă. Minteia lui era preocupată de problemele cele mai înalte și, în aceeaș vreme se opriă adese la lucruri mărunte, la copilării cari nu mai păreau potrivite cu cei nouăsprezece ani ai lui, cu sabia cea lungă ce-l așteptă și cu feciorii, cărora avea să le dea azi-mâne ordinele cele mai severe.

Era un amestec ciudat sufletul acestui copil mare, care a moștenit, printr'o tainică viclenie a firii, severitatea austeră a tatălui și gingășia bolnăvicioasă a mamei!

*

În ziua din urmă, când au încins pentru întâia oară săbiile lungi, — lăpădând baionetele — au simțit cu toții, cum inimile le svâcnesc sub bluze, când au ridicat spre cer trei degete, depunând jurământul. Drapelul flutură în vânt... entuziasmul le îmbujoră obrazii... o ușoară perdea de lacrimi

le împăingeni privirea... drapelul tău proporții tot mai mari... li-se părea acum, că e ca un nour uriaș, ce îi învăluie și îi mângăie. Simțiau, cum toată viața lor se concretizează în pânza aceasta plutitoare, ce îi ridică pe toți ca un talaz și îi risipește apoi ca pe niște ușoare bășici de spumă.

— Drapelul e *patria*! — spuneă comandantul școlii militare, și cuvintele lui aveau un ecou deosebit de puternic în sufletele tinerilor.

Când s'au răslețit prin oraș, li-se părea, că plutesc prin văzduh. Apăsau cu mândrie mânerul săbiei, pentru a nu-i stânjeni în mers... priviau lumea cu un zimbet fericit și superior, ca tot atâția Napoleoni mititei, cari aveau să sperie, în curând, lumea, cu isprăvurile lor vitejești.

Seara, când se întruniră să ia masa împreună, — pentru a se despărți apoi, pe cine știe câtă vreme — ciocniră paharele sgomotoși, rostiră discursuri entuziaste, asigurându-se împrumutat, că nu-și vor uita

de tovarășii, pe cari soarta îi va asvârli în alte părți, și-și strânsesă apoi mâna cu căldură.

Aveau răgaz vr'o câteva zile, să mai dea pe acasă, pe urmă aveau să plece la trupă; la biruință sau la moarte.

*

La despărțire tatăl, care plecă și el pe câmpul de luptă, îl îmbrățișă, îl sărută pe frunte și-i zise scurt:

— Dragul tatii. Să fi viteaz și să nu-ți pese de moarte! Ea ne poate ajunge și aici, dar dacă na ajunge *acolo*... mori măcar vitejește!

Mama a plâns și l-a îmbrățișat îndelung, umplându-i geamantanele cu toate bunătățile: cozonaci și pui fripți, țigarete și sticle cu cognac; și tot soiul de flanele, ca să nu răcească băiatul, dacă războiul se va întinde până în toamnă, când încep să sufle vânturile reci...

Ca prin vis își aminteă, — cum sta întins pe canapeaua vagonului — de defilarea lor, de parada cu muzica militară, de

ploaia de flori, ce se asvârleă asupra lor... de batistele ce fluturau din toate geamurile... de lacrimile, ce curgeau pretutindeni.

Feciorii s'au ținut bine; pășiau țațoși, cu ochii încruntați, cu buzele strânse. Din când în când mai scoteau câte un chiot prelung, căruia îi răspundeau altele, și iarăș altele...

S'auziau pufniturile mânăioase ale locomotivei și scânteii fugare treceau pe la geam, pierzându-se în noapte.

— Cum sboară scânteile astea — și cum pier! — se gândi el. Așa se vor stinge și viețile noastre! — își zise într'un târziu.

Își aminti de cuvântul tată-său și se gândi cu dinadinsul la moarte. Ii era lui frică de moarte? El credea că nu. În lungile lui lecturi militare, el se obișnuise cu gândul, că viața are un preț așa de bagatel. E un fulg de nea, pe care vântul îl aruncă unde vrea; o scânteie, ce abia se ivește și s'a și stins.

Se prăpădesc azi atâtea mii de vieți într'o clipă; pentru ce viața lui ar fi mai prețioasă ca a altora?

— Dar eu **sunt** tânăr — își zise el.

— Ei și? — îi răspunse un glas dinlăuntru. Crezi **tu**, că e numai decât o mare plăcere, să **ajungi** la o vârstă așa de neputincioasă, **încât** să-ți ceri singur moartea și ea să-ți **rădă** în față? Dacă mori tânăr, te-ai scutit de **atâtea** năcazuri și desiluzii, cari mai târziu **te** ajungeau cu siguranță, ca pe cei mai **fericiți** oameni chiar! Ei — atunci?

Își **împătură** mantaua la căpătâiu și **închise** ochii.

Frânturi de **vise** îi treceau prin creeri, amăgindu-l la **intervale** de se... icoana mame-sii îi apărea **plânsă** și îngrijorată... apoi îi apăru Natașa... Când își deschise ochii nu mai știa **sigur**, dacă uitase pe Natașa, ori eră o altă **față**, una ce-i sămăna mult, și pe care o **văzuse** undeva...

Soarele **strălucea** la geamuri, când se pomeni.

leși pe peronul cupeului, odihnindu-și privirea pe **covorul** verde al sămănăturilor, ce se mlădiau **sub** mângăierile vântului.

Sate mititele apăreau, din când în când, la marginea zării, cu căsuțele risipite pe coaste, în preajma bisericilor cu tunuri sclipitoare, ce făceau pe păstorul.

Și oamenii munceau de zor; fete îmbujorate, cu fustele suflecate săpau porumbiștea.

Ele conținau din săpat, când trenul se apropiă de ele, și făceau semne cu mâna flăcăilor necunoscuți, ce mergeau la moarte.

Frânturi de doine, miros de pământ și de iarbă udă răsbăteă prin geam.

— Ce frumoasă e lumea — se gândi el.

Eră oare părerea de rău, ce nu se putea ascunde... Eră regretul, că putea să moară în curând.

— Nu — zise el, cu îndârjire — nu mi-e frică de moarte, dar totuș ar fi prea de tot grăbit lucru, să mor de acum... Să mai trăiesc... așa, un an doi... poate zece; poate mai puțin; dar, în sfârșit, fie ce va fi!

Trenul se opri brusc, pe câmpul deschis; ofițerii schimbă, cuvinte șoptite, cu reticente... Flăcăilor li-se dete amiază.

S'auziau pe aproape împuşcăturl, dar nu se vedeà tipenie de om. Un curier, plin de praf şi de sudoare, sosi în galopul calului. Dete comandantului un ordin într'un plic; apoi se înapoie în goană. Pe urmă sosi al doilea şi al treilea... Bubuituri de tunuri rupseră deodată tăcerea... s'auzeau dela spatele trupei...

— Sunt tunurile noastre, spuseră soldaţii veseli; avem acoperire la spate.

Deodată s'auzi goarna, sunând alarma. Rândurile se închegară în pripă... gloanţele şuierau, trecând peste capetele soldaţilor. Se vedeà, de pe fum, cum duşmanul se apropie, pe coasta de alături. Acum i-se desluşiau şi hainele pământii... Cei doi duşmani se apropiau unul de altul, târându-se prin sămănături şi descărcând focuri fără întrerupere... Deodată inamicul scoase un chiot prelung, şi se ridică, pornind atacul cu baioneta. Coloane după coloane se încheştău în încăierarea de moarte... Când veni rândul cadetului, el comandă asaltul, ear ploaia de gloanţe erà atât de vehementă,

încât oamenii nu se urniră din loc. El puse mâna pe revolver, să împuște pe cel dintâi renitent. Dar își schimbă gândul repede, trase sabia, se năpusti în fruntea coloanei, răcnind: „După mine, feciori!”

Coloana porni pe urma lui, ca o vijelie...

*

Târziu noaptea, când feciorii se înapoiau trudiți, în rânduri rărite, sanitarii aduseră într-o lectică, un grav rănit. Eră cadetul.

— E mort? întrebă soldații cu îngrijorare.

— Nu cred, răspunse un sanitar, e rănit la piept.

Il așezară în spitalul improvizat; îi descheară bluza, pe care abia se zărea o dâră ușoară de sânge.

Un singur glonț îl atinse; dar acela îi perforase inima.

Câtiva soldați, își duseră la ochi mâinile, crăpate de muncă...

Cum zăcea, alb ca varul și frumușel, cu capul atârnat într-o parte, cadetul părea că doarme.

O ușoară dungă dureroasă îi rămăsese încremenită, în colțul gurii.

Părea un regret, o întrebare... un protest blând și resemnat, pentru o moarte așa de timpurie, când viața mai avea pentru el atâtea taine, din cari ar fi dorit să guste și el, ca toți semenii lui, ce se strecoară, ca umbrele, prin această tristă vale a lacrimilor!...

In balamuc.

După aproape doi ani petrecuți în casa de sănătate, bolnavul se reîntorcea iar în lume, recreiat pe deplin, dornic să înceapă o viață nouă.

Cazul lui era mai ciudat, ca al celorlalți tovarăși ai lui din balamuc. În vreme ce aceștia se credeau cu mintea întreagă, el se anunțase singur la doctorul casei de sănătate.

— Doctore... am venit să mă caut. Creerii nu-mi sunt în bună orânduială... Un rezort... un șurub... *ceva*, a plesnit acolo... Noaptea am viziuni... mi-e frică de primejdii... și oamenii par că mă gonesc pretutindeni... Cum vezi, îmi dau seama de situația anormală a creierului meu... Am venit să mă

anunț singur, să nu las grija aceasta în sarcina altora, când va fi prea târziu... Poate e numai oboseală prea mare... surmenaj... știu și eu! Am și muncit prea mult... am de gând să petrec aici o lună, două, poate și mai mult... Voiu observa, cu rigoare, ordinele voastre. Și pe urmă, când mă voiu însănătoșă pe deplin, mă duc iarăș acasă, și-mi văd de lucru. O să muncesc mai puțin o să trăiesc mai cu grije... Ce zici?

Doctorul l'a examinat cu deamănuntul; l'a liniștit că nu e nici o primejdie, în afară de puțină nervositate, cu presemne de mania persecuției...

— Dar cine nu e nervos azi? — i-a zis. Dacă vrei să petreci aici, poți rămâne, căci traiul de aici o să-ți calmeze nervii... Dar nu e nici o primejdie.

— Rămân — a răspuns bolnavul.

Imi place liniștea de aici. Să-mi dați o cameră... să fiu singur... Mă plimb cât e ziua prin parc și prin pădurice... Imi asvârl cărțile și condeiul... N'o să scriu, nici să

cetesc nimic... Mă odihnesc... și pe urmă mă înapoiez iarăși în viață.

*

Așa a intrat în casa de sănătate, unde a petrecut un an și mai bine.

Avea camera lui; se plimba, lua băi reci, și după o lună de zile se simțea așa de bine, încât doctorul îi spuse în glumă: „Nici nu știam, prietene, că ești așa bogat... Asvârli 20—30 coroane la zi, când acasă ai putea trăi în belșug, cu jumătatea paralelor“.

El a zimbit și a spus, că se simte așa de bine aici, încât mai rămâne o vreme.

Intr'o dimineață, când așteptă să cetească ziarele obișnuite, servitorul l'a întîmpinat rece: „Domnul doctor a spus, că nu e voie“.

A sărit atunci, ca mușcat de șarpe.

— Ieși, dobitocule! O să vorbesc eu cu domnul doctor.

Și a pornit de-adreptul în cancelarie.

— Doctore, cum ajungi să-mi interzici, așa tam-nesam, ziarele? Observ bine, cum

ceialalți nebuni le cetesc... Cum mi se interzice acest lucru numai mie?

Doctorul zimbi cu bunătate.

— Ceialți pot să cetească, tocmai pentru că sunt nebuni.. Dar dta ești om în toată firea... în ziare se colportează știri, ce ar putea să te tulbure. Mi-ai dat cuvântul, că vei observa cu rigoare ordinele mele... Dacă îți arde de lectură, poți iesi în viață... poarta e deschisă. Dar acum nu-ți recomand *eu* să ieși!

— Bine; am înțeles, răspunse bolnavul. Așadar să nu mai cutesc nici un ziar?

— Nici unul. Nici bolnavii ceialți nu mai au voie de aci înainte!

Așadar „nici bolnavii ceialți“ repetă el, când se plimba prin parc. „Care va să zică, și *eu* sunt bolnav!“

Simțea, cum sângele îi năvălește în umerii obrazului, cum buza din jos începe să-i tremure. Când însă își dă seama de promisiunea lui de a se conforma întru toate ordinelor doctorului, se calmă încetul cu în-

cetul, hotărît, să petreacă aici vreme mai îndelungată.

— În urma urmei — îşi zise el împăcat — ce folos ai cetind ziarele? Îţi încarci memoria cu atâtea fleacuri şi ajungi să te agitezi pentru lucruri de nimic. De sigur lumea nu se interesează de ce fac eu acum; la ce m'aş interesa *eu* de ea?

Şi aşa a trăit aproape doi ani, calmându-se pe deplin, redobândind vechea dragoste de muncă.

— De acum nu mai rămân, a zis într'o zi doctorului. Sunt cu totul bine. Peste două săptămâni plec...

Doctorul încercă să-l mai înduplece pentru un răstimp, dar n'a fost chip.

— Tu singur spuneai, când am venit aici, că nu sunt bolnav. Acum, că mă simţesc cu adevărat sănătos, nu-ţi vei închipui, că mă mai poţi îndupleca. Ori crezi, că sunt tot bolnav?

— Nu... ești sănătos pe duplin. Dar nu e bine, să te înapoiezi *acum*... Mai așteaptă puțin... să se mai limpezească zarea...

*

— Aha — își zise el — va să zică zarea e tulbure... „E ceva putred în Danemarca...”
Prea bine... să vedem ce e.

Toate stăruințele doctorului au rămas zadarnice. El a plecat la termenul anunțat, după ce dase doctorului promisiunea solemnă că va petrece acasă, și nu va ceti ziare deocamdată.

Când poarta grea a institutului s'a închis în urma lui, cu un scârțăit supărător de fier ruginite, i-a venit să se întoarcă înapoi. De ce să părăsească acest lăcaș, unde petrecuse atâtea ceasuri de odihnă! Își amintea de zarea tulbure, de care îi promisese doctorul, și simțea cum un cerc de fier îi apasă creierii. Se strecoră ușor pe stradele cele mai lăturalnice, ca să nu se întâlnească cu nimeni și își luă drumul spre gară.

În ceața înserării deslușia totuș steaguri multi-colare arborate pe clădirile mai de seamă, își frecă ochii de câteva ori, și trecu repede, având convicția că halucinează...

La gară, după ce își luă biletul, se postă într'un ungher al restaurantului și luă o cafea cu lapte.

Un vânzător de gazete anunță cu glasul răgușit: „Marea înfrângere a Sârbilor... a căzut Niș“... El își întinse mașinal mâna, luă doi numerii mai proaspeți și îi strecură repede — cu teamă par'că — în buzunarul paltonului, aducându-și aminte, de promisiunea ce i-o făcuse doctorului.

N'are a face — zise el — am cumpărat ziarele, dar nu le voi uita.

Se urcă în tren, unde mai așteptă vr'o trei sferturi de oră. „Vine un tren militar“ — spunea conductorul. Pe urmă trenul sosit, plin de soldați, ce răcniau și chiuiau, ca scoși din minți.

Unde mergeți? întrebă el pe unul, scoțându-și capul prin geamul cupeului.

— La bătaie!

El închise repede geamul, convins fiind, că soldatul își bătuse jos de el. Mergeau, probabil la vr'o manevră...

Dar cum se fac manevre pe vreme de asta friguroasă? De ce bătaie pomenia soldatul?

Involuntar își duse mâna la buzunarul paltonului și tresări, când dete de jurnale, ca și când ar fi atins un jăratec. Le rupse în bucăți și le asvârli sub canapea, pe urmă se sgrebuli într'un ungher și începu să moțâiască.

Un soldat tânăr intră atunci în despărțământul lui, bandajat la brațul drept, împrăștiind un miros de iodoform. Alți trei îl urmară și porniră să discute îndată, cu mare foc, o mulțime de lucruri. El se prefăcea că doarme, fiind și de altcum foarte obosit. Frânturi de discuții îl țineau treaz, înfingându-i-se în creeri, ca totatâtea pi-roane de fier. El deslușea cu groază: „Brest-Litovsk... Vilna... Ivangorod... Görz... Isonzo... Kraguevaț... Niș...”

Când auzi de Niș, sări ca mușcat.

— Domnilor, dacă e permis să întreb, a căzut Niș-ul? — întrebă el cu un aer ironic.

— Da... e în mână Bulgarilor...

— Vă mulțănesc.

Și ieși pe coridor, să-și caute un alt compartiment, convins fiind, că soldații își băteau joc de el.

Află un compartiment gol și se întinse pe canapea, cu gândul să adoarmă.

Vechea nervositate îi reveni.

— Ce vor acești soldați cu glumele lor proaste?

Iși aminti apoi de vânzătorul de ziare și regretă, că asvârlise jurnalele, ce cumpărase...

Ațipî în câteva rânduri, trezindu-se cu tresăriri nervoase.

Trenul se opri la o gară mare. Se dete și el jos, cu gândul să ia masa. Mâncă în țihnă, bău o sticlă de apă minerală și își aprinse țigara. De acum n'o să stea de vorbă cu nimeni! Până acasă trage un pui de somn.

Luă o revistă ilustrată și răsfol. Pe paginile prime observă deja câteva ilustrații ciudate: Mormintele eroilor din Carpați... Kalimegdan-ul ruinat... Câțiva soldați austro-ungari, fumând în sala festivă a conacului din Belgrad... atacuri de baionetă pe frontul italian... un duel aerian...

Se uită bine la datul revistei: *15 Noem-zrie 1915.*

Apei se frecă la ochi, ca să se încredințeze, că nu doarme.

— Hotărât, eră la mijloc o tragere pe sfoară. Toți acești ticăloși se vorbiseră, să-l înspăimânte, cu grozăviile unui războiu, ce nu există. Să fie oare vr'o manoperă a doctorului, care nu voiă să-i dea drumul, în vremea din urmă? Ori, cine știe, să fi izbucnit aievea acest războiu cumplit?

Fața i-se însenină deodată.

Otelierul, un bun prietin al lui, se apropie de masa lui, salutându-l.

— Bună scara... Mă bucur că Vă înfălesc... Unde ați fost până acum...

— Am făcut un drum prin străinătate...

Mă înapoiez abià acum. Ce mai e nou pe aici ?

— Ce să fie, domnule. Ia' războiul ăsta grozav, că nu se mai găte până-i lumeal

El avu o tresărire nervoasă. I-se părea, că otelierul zimbește su ștredenie.

— Eu nu știu nimic... Spune-mi și mie câte ceva, zise, încruntându-și sprâncenele.

— Nu știți nimic ? Iată un om fericit. Dar e grozav...

— Am auzit numai, că a căzut Niș-ul...

— Da, aceasta e faza nouă a războiului din Balcani...

— Mai sunt și alte faze ? — întrebă el — strângând mânerul bastonului și tremurând. (Deslușia acum tot mai bine, că otelierul își bate joc de el.)

— Mai sunt ? Dar cum să nu mai fie, Dumnezeuule ? Lupta pe frontul nord-ostic, cucerirua Poloniei rusești, încăierările din granița Galiției și Bucovinei ; lupta cu Franța, cu Italia, ruperea frontului de câtră Muntenegru.

— Destul ! strigă el. D-ta îți îechipui, că eu vin din o casă de nebuni ?

— Să am iertare! D-voastră sunteți un om fericit, neștiind nimic din grozăviile astea. Dar n'am terminat încă: lupta submarinelor, războiul turco-rus din Caucaz... încăierările dela Suez... probabila revoluție a Indiilor...

El nu mai aveà acum nici o îndoială.

Se ridică repede; puse mâna pe o butelie de șampanie și o isbi cu toată puterea în capul otelierului.

— Ține, canalie, mai bate-ți tu joc de moșu-to!

El începu să sfarme și să sdrobească tot ce-i venià în mână. În furia accesului, isbià la pământ, cu ușurință pe toți cei ce se apropiiau de el, până reușiră, într'un târziu, să-l lege...

*

După spasaturi de câteva zile, când se pomeni iarăș în camera lui din casa de sănătate, el spuse doctorului, cu un zimbet abătut:

— Ai avut dreptate, doctore; e mai bine aici... între nebuni...

1915.

Pax.

Zeița, Păcii, ținând într'o mână un ram de oliv, iar în alta pe copilul Plutus (zeul belșugului) iar se arată, prin fumul necăcios al satelor incendiate și al șrapnelor ucigașe.

Glasuri sfioase se înalță pentru a-i pregăti calea: în Vatican, Londra și Paris, și în Lumea-nouă, pe malul apusean al Oceanului... de cealaltă parte a pământului.

Se spuneă, până mai ieri alaltăieri, că războiul e numai o „ultima ratio“, a conflictelor, ce nu se pot aranja într'alt chip. Sociologii nu îl considerau ca „malum necessarium“, ci mai vârtos ca o tristă reminiscență atavică, de pe vremea când oamenii trăiau în peșteri și se hrăneau cu

carne crudă, necunoscând încă binefacerea focului civilizator.

Noi ce să mai spunem ?

Suntem în situația evocatorului de duhuri din Doctor Faust. ce nu mai poate opri aparițiile înspăimântătoare, după ce le-a turburat odată odihna. Imbrâncim cu toții, sub povara atâtor suferințe, pe cari nu mai suntem în stare să le oprim, în prăbușirea lor de lavină.

A sosit ziua de apoi ?

Ne pregătim cu toții să ne înfățișăm, în Valea Iosafatului, în fața dreptului judecător.

Adesea ne vine a crede în spusele lui Platon: că viața pământească nu e decât o închipuire, — un vis urît, — că realitatea începe numai *dincolo* de hotarul ei.

*

În haosul ce învăluie creierul nostru, în haosul în care ne cufundăm, ca într-o adâncă apă neagră — abia ici-colo mai licăresc câteva opaițe, cu făgăduinți sfioase de pace, în care nu ne vine să mai credem.

Pierre Loti, celebrul scriitor francez, după ce și-a exhaustat tiradele patriotice pline de ură împotriva Nemților barbari, revine la altă ordine de idei, mult mai potrivită pentru nemuritorul autor al „Pescarului de Islanda” și — mai ales — pentru eroicul apărător al Turciei europene, ce se prăbușește, înainte de asta cu doi ani abia. Trecând peste câmpiile stropite cu sângele eroilor francezi și Germani, el *aude*, cum morții glăsuiesc și sub pământ... deslușește frânturi de comandă și vorbe năbușite în șopote. Atunci, cu un gest frumos, strigă umbrelor din groapă și luptătorilor, ce se târăsc prin tranșee: „Aide! Intindeți-vă mâna! Suntem doar oameni cu toții; suntem *frați!*”

Ce frumoasă e această exclamare și cât de dureros, că a trebuit să moară și să sângereze atâtea mii și mii de viteji, până să îndrăznească un om de talia lui Pierre Loti — căci altul, mai mititel n’ar fi cutezat — să o spună!

*^o

Revistele din săptămânile trecute publicau fotografia ailor trei surori de caritate dela „Crucea roșie” rusească, trimise pen-

tru a inspecta spitalele noastre de aici și a se informă de soarta prizonierilor ruși. Imi amintesc foarte exact de fotografiile, ce înfățișează sosirea lor la Hamburg, și publicul distins, ce a grăbit întru întâmpinarea lor.

De trei-patru zile au plecat și trei surori de caritate dela noi, să cerceteze spitalele din Rusia, și să vadă, ce mai fac prizonierii noștri pripășiți pe malul Volgei și în vastele pustietăți de ghiață ale Siberiei.

Le văd cum trec în drumul lor spre împărăția de ghiață a palidului țar. Pretutindeni vor fi întâmpinate cu cea mai caldă prevenire. Ofițeri, în uniforme strălucitoare le vor aștepta la gări, alături de surori de caritate din Rusia, și aceste din urmă le vor îmbrățișa, ca pe niște prietene, pe cari nu le-au văzut de mult. Drumul lor va fi un drum triumfal; pretutindeni vor întâmpina numai fețe zimbitoare și cuvinte pline de măguliri. De sigur, că și ele vor răspunde tot pe acelaș glas.

Și, pe urmă, când se vor înapoiă surorile noastre de caritate, se vor întâlni —

probabil — cu cele rusești, la graniță, vor schimba cele mai călduroase vorbe de împrumutală încântare, față de țara, în care au fost.

*

În fața acestui tablou, trebuie să ne oprim puțin, caci e de o importanță simbolică.

Cele trei surori de caritate, parcurgând, în lung și în lat, țara inamică, iau înfățișarea unor îngeri, ce duc în drumul lor, solia sfântă a dragostii și a păcii.

E o revenire la fondul umanitar al sufletului nostru, după atâtea zile de ură și măcel înfricoșat.

Pe urmele lor, zăpada aspră a Nordului se va topi; viorele gingașe își vor ridica petalele albastre, răspândind în lume parfumul primăverii, dătătoare de viață.

Ușile zăvorite se vor deschide, și cei ce zac pe patul suferinții, vor privi aiuri în urma acestei arătări minunate, ce le aduce aminte de țara lor îndepărtată...

E o rază de lumină într'o beznă de iad: *umanitarismul* se afirmă — deși cu multă sfială — și în aceste zile de pierzanie.

Raza aceasta de lumină vestește crepusculul, ce are să vină; e singura garanță, că nu s'a stins încă cea din urmă scânteie din templul măreț al omenirii nenorocite.

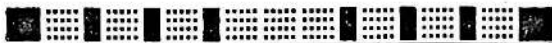
Intuneric și haos dăinuiește pretutindeni, dar o rază tremurătoare; o scânteie sfioasă stăruie cu îndârjire, sub mormanul ruinelor și al cenușii.

Azi nu putem crede încă în puterea de viață a acestei scânteii solitare. Grandiosul palat al Păcii din Haga e închis, și un glumeț a afișat la poarta lui anunțul: „De închiriat!“

Dar va veni și vremea aceea — și poate chiar să fie mai aproape, decât ne închipuim.

Detronată zeiță a Păcii se va reîntoarce iarăși cu alaiul, pe pedestalul ei de marmură, ținând în brațe pe copilul Plutus, zeul belșugului.

Ceice vor ajunge zilele acele, se vor ști
închină, cu adevărat, zeității binefăcătoare,
pe altarul căreia — în zilele bune — s'a
jertfit așa de puțină țămâie până acum!
1915.

Candela...

I.

De mult — își începuseră rănitul povestirea — de pe vremea când umblam la școala piariștilor, mi-a rămas în amintire candela, ce ardea veșnic în fața altarului. Mergeam pe atunci, în toată dimineața la biserică, să ascultăm liturghia, slujită de vr'un călugăr. Iarna-vara, fără întrerupere... Imi amintesc de diminețile de iarnă, când zăpada scârțâia sub pași, când ne strecuram în biserică, în șiruri lungi, sgriburind în paltoane, cu gulerile ridicate. Mă așezam într'un ungher și glasul profund al orgei, mă mângâia cu adieri de mamă. Altarul părea învăluit într'un clar-obscur, în pâlparea câtorva lumânări de ceară, în valuri de fum de tămâie. Odăjdiiile preotului aveau scân-

teieri de argint și candela din fața altarului răspândia o lumină de purpur, ca o stea de foc, ce nu se stinge niciodată.

Mulți ani au trecut de atunci. Multe din ideile luminoase, ce mi le-au îmbibat bunii mei dascăli-călugări, s'au împrăștiat și s'au risipit, deodată cu visurile copilăriei... Mă închin tot mai rar, și rugăciunile, ce le rostesc, nu mai au căldura de odată...

Dar candela! Candela îmi revine mereu în minte, ca un simbol al credinței veșnice, de câte ori treceam pe lângă vr'o biserică, îmi aruncam ochii spre geamul dela altar și când întrezăream lumina roșietică a candelii, îmi părea că revăd un scump prieten de demult, ce-mi amintește de zilele frumoase ale copilăriei. O coardă uitată începe să vibreze atunci în sufletul meu, mă vedeam iarăș copil, sgriburind în diminețile de iarnă, într'un ungher al bisericii, în acordurile mângăietoare ale orgei.

II.

Am revăzut de atâtea ori candela prietenoasă și în decursul războiului. Mă urmă-

riă, ca un prietin vechiu prin toate primejdiile, îmbărbătându-mă și mângăindu-mă. Satele prin cari m'a aruncat suflul uraganului cumplit, păstrau această candelă pretutindeni; în bisericuțele scunde din satele sărace, ca și în bisericile pmpoase din orașe.

Eră o mărturisire de credință, o rază de mângăiere în bezna cumplită, ce s'a năpustit asupra bieteii lumi prăpădite.

Din sus de Stanislau, mai în toamnă, ne-am sălășluit într'un sătuleț fortificându-ne cu tranșee, în așteptarea dușmanului, ce putea da peste noi în orice clipă. Biserica eră pe o dâlmă; întrevedeam reflexul de purpură al candelii, prin geamul de lângă altar. Mi se părea. că flacăra ei pâlpăie cu groază, în vederea măcelului, ce avea să se deslănțuie chiar în preajma ei.

Presimțul nu mă înșelase.

În jurul satului s'a desfășurat o luptă așa de cumplită, cum n'a mai fost doar decât în pădurilu dela Ravaruska. Trei zile și trei nopți am opus o rezistență îndârjită numărului cutropitor al dușmanului. Mulți din noi

au rămas schilăviți prin tranșee, pe ulițele satului, prin căsile asupra cărora s'a descărcat un potop de șrapnele. Dar nu ne-am clintit din loc și satul prefăcut pe jumătate în ruine, a rămas în stăpânirea noastră. Pionierii munceau de zor, să fortifice tranșeele, sanitarii pansau pe cei răniți și adunau pe cei căzuți, în piramide de câte 10—20 morți, ca să-i așezăm apoi în mormintele comune. Sbuciumul infernal al celor trei vile de măcel mă tâmpise cu totul; îmbucam mașinal din mănecarea proaspătă, sorbii o ceașcă plină cu vin și alta cu cafea, fumând țigară după țigară... observând cu mirare, cum îmi tremură mâinile, împrăștiind tutunul de pe foiță, de câte ori suciam o țigară nouă.

Am adormit pe laviță unde eram și am durmit ca mort vr'o 12 ore, învălit numai în manta, deși eră un frig aspru. Când m'am pomenit, soarele eră de-o suliță pe cer, răsbatând abea prin ceața lăptoasă. M'am premenit, lăpădând uniforma plină de sânge și de noroi. Atunci mi-am adus aminte de

bisericuța din vârful dealului și de încăierările, ce au avut loc în preajma ei.

Să vedem, ce va mai fi rămas din ea!

Observai de departe, că obuzele îi retezaseră coperișul și clopotnița. Geamurile erau sparte și o mulțime de morți erau risipiți pe coastele de lângă ea, într'un amestec de uniforme aproape egal.

M'apropiu, pășind cu băgare de seamă, să nu ating vr'un cadavru și observ, cu mirare, că ușile bisericii erau deschise. Să le fi deschis sanitarii noștri, pentru a ocroti pe răniți, sau ele au fost sfărâmate în focul încăierării de patul puștelor sau de vr'un granat dușman?

În pragul bisericii mă opresc înfiorat.

Vr'o cincizeci de soldați umpleau tinda bisericii: cincizeci de morți, cari se târseră pe brânci până la acest liman, ca să moară în tihnă. Vedeam pragul bisericii stropit de sânge și noroi; și dâră murdară se prelungea până deval, la locul încăierării... Vedeam urmele de sânge până aproape de altar...

Am înțeles numai decât, că bieții răniți, după ce s'au văzut isbiți la pământ, s'au târît, care cum a putut, — în coate și în genunchi, — până au ajuns în bisericuță. Aici au încercat sa-și mai ridice mâinile spre altar, au șoptit poate și o rugăciune și s'au întins apoi pe lespezile reci, închi-zându-și ochii pentru totdeauna...

Chiar lângă prag sunt trei peste olaltă. Doi camarazi de ai noștri și un muscal ce n'a mai putut răsbate peste trupurile lor și a murit în genunchi, cu dreapta întinsă spre altar, cu ochii lui albastri, căscați în spasmele din urmă...

Morții erau postați de-alungul scaunelor și al zidurilor; căutaseră, bieții, în clipele din urmă, un punct de sprijin. Șiroaiele de sânge închegat formau în mijlocul bisericii o pată mare, amintindu-mi acel loc de groază al Avernelui, ce deschide drumul spre valea Stygelui.

Eră dovada cea mai grăitoare a vitejiei acestor morți, cari în clipele lor din urmă

s'au împăcat după-ce au dat patriei lor, cea mai înaltă jertfă, ce se poate da...

În ungherul din dreapta e un pedestal gol. Statuia Preacuratei Fecioare e răsturnată și fărâmițată alături de un tovarăș de arme din compania mea, care se vede — îi solicitase ajutorul în clipele din urmă...

Treptele amvonului încă erau asaltate; un Muscal se poticnise chiar pe treapta cea mai înaltă. Pe o clipă am avut impresia, că s'a târît cu mare greu până acolo, cu gândul să țină o cuvântare scurtă, cum vorbesc oamenii când mor: „Oameni buni... suntem creștini cu toții... noi ne-am făcut datoria... Iertați-mă și Dumnezeu să vă ierte și pe voi...”

Până la altar nu răcbătuse nici unul!

Între cei mai apropiați de acest loc sfânt, eră un soldat de al nostru și un Muscal, un copilandru de vr'o nouăsprezece ani. Moartea le-a închis ochii, înainte ca ei să se fi putut atinge de altar. Și, în chinurile din urmă, s'au sprijinit cu spatele unul de altul, și așa au murit...

Și eră o liniște... o liniște dumnezeiască. Și morții păreau și ei a avea o expresie așe de liniștită, pe fețele lor de ceară... Eră liniștea supremă a morții binefăcătoare; liniștea omului trudit, care măcar în clipa din urmă a avut răgazul să se ușureze în fața altarului.

Atunci m'au podidit lacrimile.

Colțuri tănuite ale sufletului meu; colțuri nămolite de suflul rece al zilelor de pierzanie, ieșeau la iveală, cum țîșnește isvorul curat, de sub atâtea straturi din măruntaiele pământului...

Erau cele dintâi lacrimi, ce le-am vărsat pe câmpul de luptă.

III.

Intr'un târziu — dupăce m'am ușurat cu lacrimile — ridic ochii la candela din fața altarului.

Un fior de groază m'a sguduit până în măduva oaselor: *candela eră stinsă!*...

Pământul.

Treceam cu trenul, pe valea Murășului. În lumina albă a verii, holdele își mlădiau belșugul spicelor de aur. Bătrâni și femei — mai ales femei — secerau spicele galbine și crucile se înșiruiău una câte una, ca o mângăiere, ca o făgăduință a zilei de mâne.

Când trenul conținea din goană, pe la gări, îmi scoteam binișor capul, prin geamul deschis, să deslușesc frânturi de cântece, glume și hârjoneli dintre flăcăi și fete... Dar n'auziam nimic. Bătrânii și femeile lucrau tăcuți, cu gândul dus aiurea. Feciorii chipeși, de chiotul cărora răsună odată valea și poenile, azi sunt departe... și mulți din ei nu vor mai veni niciodată acasă, să are, să samene și se secere;

să-și pună umărul lor de fier, ca să ur-
nească gospodăria bătrânilor; să se hârjo-
nească cu fetele la horă și să umple de
vieață cuprinsul acestui șes măoos, cu ho-
rile lor de dor și de jale!

Niciodată n'am simțit așa lămurit pro-
fundul adevăr din „Clăcașii“:

Erau atâți în slujba lor de clacă:

Moșnegi slăbiți, ce scris aveau pe frunte zădărni-
[cia pletelor cărunte;

Bărbați sfârșiți, cu sufletele moarte

Cu tot amarul unei vieți deșarte.

Și 'n lung șirag femeile trudite

Cu ohii stânși, cu sinul supt de trudă.

Înaintau în cale gârbovite

De munca lungă, mașteră și crudă.

Unde sunt brațele vânjoase ale voinicilor,
cum a amuțit deodată veselia și hăulitul,
ce umplea întinderile?

Ei stau acum pitiți prin tranșee, cu pușca
la ochiu: urcă stânci uriașe, alături de
prăpastii, ce își deschid gâtleeul lăcom;
se năpustesc asupra dușmanului, când
goarna sună alarma, prin șuerul gloanțelor,
prin mugetul de pierzanie al tunurilor. În

clipele de odihnă sau de boală, gândul lor se întoarce la cei de acasă. Ei revăd satul cu poenile, căsuța din deal, boulenii... fețele cu ochii scânteietori, nevestele sprintene, copiii... Revăd spicele galbine, belșugul secerișului și dorul de casă îi învălule, ca o ceață diafană.

Gândul lor se întâlnește cu al celor de acasă, la jumătatea drumului, și acolo se mângăie împrumutat și își varsă aleanul.

De-o parte belșug și muncă; de alta trudă și — moarte.

*

Sunt așa de îndepărtate aceste două extreme și ele par a avea totuși unele puncte de apropiere.

Sângele curge... pământul îl soarbe însetat, ocrotind la sânul lui atâția viteji, cari s'au prăbușit cu arma în mână... Niciodată pământul n'a avut parte de o hrană așa aleasă; niciodată moartea nu a secerat atâta amar de pradă, ca s'o asvârle sub gliile reci.

După acest banchet al Morții, pământul a dat roade îmbelșugate, strecurându-și seva sângelui și a cadavrelor multe, prin invizibile artere subterane...

În belșugul spicului de grâu e ceva din sângele ce a curs; din morții ce dorm în groapa comună, din suferința, lacrimile, și sudoarea lor!

*

Când te gândești la aceste două extreme, ți se pare că aiziți la trânta alor doi uriași.

Eternul principiu dualist: lupta dintre întuneric și lumină.

În adâncul firii noastre dorm reminiscențe atavice, porniri de sălbatici antropofagi, ce izbucnesc uneori, ca o pară de foc din gura unui monstru. Demonul Distrugerii devine atunci stăpân, strivind cu mâinile lui uriașe de Sfarmă-peatră, în câteva clipe, o bună parte din ce a alcătuit omenirea, cu atâta muncă și hărnicie.

Din norocire, izbucnirile aceste sunt rare, ca erupțiile vulcanilor în stângere.

După o izbucnire de acest soi, urmează, inevitabil, eră muucii îndoite, a păcii și a dragostei.

Pământul în nesfârșita lui dărnicie e cel mai curat simbol al muncii și fecundității. Ori cât de mult s'ar deslănțul patimele în lumea oamenilor, el continuă să ne ocrotească și să ne hrănească.

În marinimia lui majestică, el nu face deosebire între buni și răi, ci îi hrănește pe toți deopotrivă, ocrotindu-i și în viață și când mor...

El e mama noastră bună: Magna Mater!...

Revedere.

I.

După un drum de aproape patruzeci ore cu trenul, se apropiă, în sfârșit, de orașul lui.

Trecuse un an de zile, de când îl părăsise, și i-se părea că lipsise o viață întreagă.

Deschise geamul și fața i-se însenină încetul cu încetul. Recunoște acum dealurile și cotiturele văii, căsuțele împrăștiate pe coaste, copacii...

Și sufletul lui mohorât se trezeă, din ce în ce mai mult, ca un jăratec de pe care o boare prietenoasă spulberase spuza...

Sosiă acasă!

Indărătul lui cădea o perdea întunecată, acoperind amintirile de suferință și groază.

Avea impresia, că se ridică din mormânt, și mâni osoase de schelete, se întind în urmă-i, să-l înșface.

Se cutremură, amintindu-și noaptea de groază, când s'a pomenit între holerici. Zăcuse zile întregi, în neștire, într'o șură părăsită. Intr'un târziu, când și-a deschis ochii, a simțit o sfârșeală de moarte, ce-i venia din stomah... li era foame... Jur de jur erau cadavre, sau holerici, ce se sbăteau în spasmele din urmă. S'a ridicat atunci, cu cea din urmă încordare a forțelor sleite, s'a strecurat printr'o spărtură, și când s'a văzut în liber, a prins a fugi, ca un smintit. S'a împletecit, după câțiva pași, și s'a întins iarăș la pământ. Cu toată sfârșala nu-și pierdu-se conștiința și când auzi pași pe aproape, se ridică în brânci și făcu semne cu chipiul. Era o companie, ce plecă în răsboiu. Câțiva îl priveră cu coada ochiului, cu teamă. Știau, pe semne, că e holeric. „Tu ești, măi frate Nicolae?” — auzi. Și un soldat se desprinse dintre rânduri, apropiindu-se de el. „Eu-s, frate!” răspunse el,

„dă-mi ceva să beau, dar nu veni aproape, că te îmbolnăvești și tu...” Celalalt scoase din raniță o ploscă de tinichea și i-o puse la gură: „Bea!” El simți mirosul de rom tare, închise ochii și înghiți. „Bea-l tot, că eu mai am!” Inghiți din nou... lichidul i-se strecoră prin gâttej, în gâlgăituri stabe, ca, o pară de foc. Il moleșia și îi da puteri în aceiaș vreme. Se sprijini într'un cot: „Mulțămesc, fărtate! Dumnezeu să-ți ierte păcatele!” „Dumnezeu să ne ierte pe toți!...”

El se sgudul în tot trupul, ca prins de friguri.

Trenul își micșoră viteza: sosise acasă.

II.

Nu-l așteptă nimeni, căci singur nu știa, în ce zi are să sosească. Cum nu eră nici o birjă, o luă încetișor, pe marginea drumului, sprijinindu-se de cârje.

Pășia din ce în ce mai voinicește; se simția iar cel de acum anul.

Căsuțele din marginea orașelului îl întâmpinau vesele, în ploaia de raze aurii a

asfințitului. Recunoșteă mutrele trecătorilor, copiii ce sbenguiau prin pulberea drumului.

Când ajunse în aretul căsii lui, simți că puterile îl părăsesc. Inima îi svâcniă cu putere, o undă de sânge fierbinte îi năvăliă spre creeri. Deschise poarta — și un țipet de bucurie nebună îl întâmpină din fundul curții. Nevasta luă copilul în brațe și alergă, ca o furtună, în calea lui. Se îmbrățișară prelung, înfiorați, și bobi mari de lacrimi, le isvoriau din ochi. Copilul îi privi, cu ochii măriți de spaimă și îndoială. Avea abia doi ani împliniți. El îl luă în brațe, îl sorbi din ochi și-l sărufă apăsător pe amândoi obraji, pe părul buclat. Copilul își acoperi fața cu mâinile, și prinse a țipă.

— Nu te mai cunoaște... nu te mai cunoaște, săracul... De unde eră să te cunoască... eră abia de câteva luni, când ai plecat! Puiule, a venit tata! A venit tata dela bătaie!

Copilul se ascunse la sinul mamei, conținând din plâns și privind neîncrezător cu coada ochiului.

Cei doi soți se țineau de mână, parcurgând curtea, grădinița, inspectând mica lor gospodărie de oameni harnici. Câte surprize la tot pasul, câte schimbări, pe cari le remarcă numai ochiul celui ce venia de departe!

III.

Inserase deabinele, când se așezare la masă, sub frăgarul din curte.

El gustă abia din mâncare, bău un păhar cu vin, și își aprinse țigara. Urmărea, cu ochi umezi de lacrimi, mișcările copilului, ce rodea tacticos un picior de pui. Din când în când îl vedeă cum își ridică ochii înspre el, de data asta, mai prietenos.

— Nu mai mănânci? O să rămâi flămând. Mai nainte vreme...

— Da, dragă, *când* a fost aceea!... Mi-am lăsat pofta de mâncare, prin cele tranșee înghețate...

— Puiule, spune-i taticăi, să mănânce!

Copilul se uită la mamă-sa, pe urmă spuse, cu convingere:

— Nu e tatica.

— Dar cine e ?

— Știu eu.

— Cine ?

— *Unchiu !* Știu eu... tatica e gras și frumos... și unchiu e slab și bătrân...

Și alergă în grabă în odaie, aducând biruitor, o fotografie: „*Ăsta e tăticul !*“

El luă fotografia, și ochii i-se umeziră din nou, când își dete seama, cât adevăr era în cuvintele de o candidă inconștientă ale copilului.

Intr'adevăr slăbise și îmbătrânise; era mai slab și mai îmbătrânit ca frăține-său.

— Ai dreptate, puiule, vino la unchiu !

Copilul alergă în brațele lui, fără nici o împotrivire. I-se așează pe genunchi, îl scotocl prin buzunare, căutând bomboane și prăjituri. Apoi, când află câte ceva din toate aceste bunătăți, îl mângăie, cu lingușiri :

— Unchiu a mai slăbit și și-a tăiat barba, dar eu tot îl cunosc...

IV.

Ridică copilul și-l duse în păcel, ascultându-l cum se închină: „Doamne ține pe tata din bătaie, pe mama, pe unchiu, și pe Puiu!“

Când cei doi soți rămaseră singuri, femeia îl îmbrățișă înfiorată, rugându-l:

— Povestește-mi ceva de *acolo*!

— Nu, dragă, astăzi nu! Poate nici mâne, poate niciodată! Voi femeile nu trebuie să știți de iadul, prin care am trecut.

Și rămaseră strâns îmbrățișați, șoptindu-și, până în zori.

Înainte de a adormi, el încercă să-și închege amintirile, dându-și seamă de acele, pe cari le va putea spune și nevastă-si.

Adormi în aceeaș clipă și amintirile continuă a-l munci în vis.

...Se vedeă într'un vârf de munte, postat după un pietroi, cu ordinul de a nu se mișcă de acolo. Întins în zăpadă, descărcă din când în când câte un glonte, în vreme ce altele îi șuerau deasupra capului. Simția cum zăpada se topește sub manta, de căl-

dura trupului lui... A dat apoi un suflu mai rece și mantaua a înghețat de stâncă... A doua zi, când a primit ordinul să se retragă la rezerve, nu s'a mai putut urni... L-au ridicat cu lăstarele, împreună cu pământul și noroiul, ce-i înghețase pe manta. Și mantaua zufuiă ca sticla, și se rupea în bucăți, ca hârtia...

...Un grup mare de prizonieri trecea pe muchia dealului, el îi întovărășia cu patrula. Mergeau la lucru. Și prizonierii erau slăbiți și fața lor cerea îndurare...

...Trei comitagii apar aduși de patrulă. „Isprăviți repede!”, sună ordinul comandantului. El ia zece feciori, le ordonă să încarce puștile: „Domnule, pune pe altul, să te ție Dumnezeu!” Altădată ar fi ascultat rugămintea aceasta, acum însă scotea revolverul din buzunar și-l lipea de tâmpla șovăitorului: „Ai înțeles, ori ba?”

... O femeie săracă cu cinci copii i-se arată acum. Fugiseră cu toții, dar ea nu s'a mișcat din loc. Ședeă în jurul vetrei cu cei cinci copii flămânzi, cari priveau cu

toții la cratița, în care fierbea o ciorbă mizerabilă. „Panie șvaba“ l-au salutat cu toții când au intrat acolo. Li-s'a făcut milă, de atâta sărăcie, și în loc să recvireze, au deschis *ei* ranițele, să astupe cele guri flămânde...

...Iarăș se vede în șura părăsită... aude horcăitul groaznic ...vede cadavrele galbene ca ceara... dă să se ridice dintre ele... și cadavrele prind a se mișcă, întind mâna și-l trag pe spate, între ele... El se sbate cu desnădejde, țipă înspăimântat și ...se pomenește năbușit de sudoare.

Soarele străluceă la geam.

Copilașul tropăia prin casă, desculț, într-o cămășuță lungă. Când dete cu ochii de el, copilul alergă în pripă la pat, îi prinse mâinile și, începu a strigă vesel:

— Mamică, vino repede, *unchiu* s'a trezit !...

In Vinerea Patimilor.

„Și plecându-și capul, și-a dat sufletul...”

O lume întreagă se cutropea, în clipa când Fiul-Omului, își îndeplinise, până la sfârșit, misiunea pământească.

O lume întreagă se prăbușea.

Străvechea civilizație a Babilonul și a Egiptului; tronul de fildeș proaspet al Cesarilor Romei — toată lumea păgână — se clătină din temelii subrede, în clipa, când Fiul Omului a rostit cuvântul: „Săvârșitu-s'a!”

Soarele s'a întunecat... întunecet s'a făcut peste tot pământul... morții s'au trezit din morminte... și catapeteasma bisericii s'a rupt în două...

Și în haosul acela, în ezitarea și desna-dejdea, ce cuprindea toată suflarea, singur

sutașul a avut îndrăzneala, ca soldat conștiu de chemarea sa, să exclame: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu eră acesta!”

*

Și veacurile s'au scurs... Ceriul și pământul s'a preschimbato... dar din învățătura Lui nu s'a schimbat nici o slovă.

Marea și glorioasa împărăție a Celui Răstignit, — deși nu eră din lumea aceasta, — s'a înstăpânit peste întreg pământul, înfingându-și stindardul biruitor al crucii deasupra Acropolei filozofilor din Atena și deasupra Capitoliului, ce stăpânea jumătate de lume. S'a prăbușit, ca la un gest atotstăpânitor, zidul ce despărțea pe om de om. Erau cu toții de acum fiii lui Dumnezeu; erau frați — și toată zizania de care erau stăpâniți până acum. s'a spulberat, ca un abur ce se împrăștie. Creștinismul revărsă asupra omenirii setoase de premenire, învățăturile lui dumnezeeești, și sufletele, ce orbecau până acum în nesiguranță, au început să-și destindă încetul cu încetul — aripile, spre culmile idealului.

Cei săraci și umiliți, a căror soartă era până atunci — ori chiar până azi ? — „să plângă, să muncească, și să tacă“, au început a înțelege, că și ei sunt oameni. Visul unei vieți de frăție, egalitate și libertate s'a realizat, în catacombele Romei, dăud un avans de șaptesprezece veacuri Voltaire-ilor dela Paris.

Ei credeau în cuvintele dumnezeescului lor Invățător, și credința lor a săvârșit minuni.

Ce puteau să însemne toate chinurile Cesarilor trufași, toți leii și tigrii arenelor, toate crucile ce s'au ridicat pe Via Appia, în comparație cu neclintita lor credință ?
Nimic.

Valuri neputincioase ale oceanului, sfărâmate în mii de fărîme, după ce s'au isbit de stânca puternică a convicției lor; zădarnice opintiri omenești în fața unei idei, ce cuprindea cu atât mai mult teren, cu cât sângele martirilor curgea mai îmbelșugat !

*

Azi omenirea geme sub flagelul cumplit al unui războiu fără păreche. Sute de mii de vieți s'au stins și se vor mai stinge încă, în încăerarea uriașă; țipetul de disperare al celor ce se prăbușesc pe câmpul umed de sânge, răsbate până la cer...

Dar cine știe, dacă mai răsbate? — vă întrebă un sceptic.

Azi fumul tunurilor, flăcările exploziilor de ecrasit cutremură văzduhul, răsbătând deasupra rugăciunilor rostite cu buze desnădăjduite.

Poate nici nu mai vrednicim, să ni se asculte rugăciunea, căci altcum nu s'ar fi revărsat asupra noastră acest al doilea diluviu, mai înfricoșat încă decât cel dintâi.

Multe și mari au trebuit să fie păcatele oamenilor, dacă ispășirea lor reclamă sute și sute de mii de victime: morți și schilavi, văduve și orfani rămași pe drumuri!

Cu vremea ne-am îndepărtat tot mai mult de duhul blândetei și al adevărului. Sfintele povești ale dumnezeescului Învățător ne sunau, tot mai străine, în auz și nu

le mai îndeplineam decât de formă. Partea bună a ființei noastre a fost năpădită cu totul de spinii și poiomida omului-animal. Demonul urei și al mâniei atâța pe oameni să se sfășie; demonul lăcomiei îi sumuța să-și smulgă comorile împrumutat și să se omoare pentru o palmă de pământ și o bucată de pâine; iar demonul desfrâului îi chemă tot mai stăruitor în mocirla strălucitoare a vițiilor de tot soiul. Și omenirea în orbia trufiei, nu mai avea lipsă acum de un povățuitor, nici de o conștiință, care să o înalțe ori să o mustre, ci se precipită singură în abisul peririi.

Cât de departe suntem azi, cu tot lustrul nostru de civilizație, de creștinii primelor veacuri.

Cât de deșartă e toată înaintarea noastră de veacuri, când putem reveni, în proporții așa de sângeroase, la vremile omului preistoric, din epoca de piatră.

*

În Vinerea Patimilor avem datorința, mai mult ca ori când, să ne întremăm sufle-

tește, să ne dăm seama de binele și răul, ce am săvârșit.

Azi când toată lumea se clatină din temelii, când bolta cerească pare a se prăbuși peste capetele noastre, ca un cataclism final, — să ne îndreptăm privirea spre crucea din muntele Golgota și să căutăm mângăiere, la umbra ei.

Credința a făcut minuni, întotdeauna și ea face și astăzi. Credința și altarul strămoșesc ne-a conservat și ne-a susținut prin atâtea veacuri de suferințe și amar, în care au răsărit și au dispărut fără urmă, atâtea alte neamuri! Ea a fost steaua, ce a adunat în jurul ei pe coborîtorii din un neam glorios, asvârliți departe-depart, între străine neamuri, la porțile Răsăritului.

Adese ni s'a întunecat steaua; și mai adese ne-am uitat de ea și nu ne-am ridicat ochii, să o deslușim în zare. Am orbecat de capul nostru, și am rătăcit.

Cine vede grozava rătăcire a lumii întregi în clipele aceste de urgie; cine poate

prevedea sfârșitul acestui măcel, care a
luat proporțiile unui adevărat: bellum om-
nium contra omnes et omnia?

Vinerea Patimilor din acest an e, cu
adevărat, Vinerea Patimilor pentru omeni-
rea întreagă. Mormanul de cadavre e mai
înalt ca munții; sângele și lacrimile curg
în valuri înecătoare.

E o hecatombă, o jertfă de ispășire, cum
nu s'a putut nici imagina până acum.

Fie, ca ea să aducă roadele atât de
scump plătite. Prăbușească-se tot ce e
putred și corupt în alcătuirea societății
omenești de azi — și ridice-se din
ruine, noua clădire temeinică a viitorului.

Jertfa cea mai mare se aduce acum, iar
în urma ei are să vină binecuvântarea, căci
jertfele nu se aduc degeaba niciodată.

Și așa, cei ce vor rămâne, vor avea să
treacă prin suferințe la viață — la o nouă
viață, neasemănat mai omenească și mai
adevărată, ca cea de până acum.

Post nubila -- Phoebus!

1916.

Plugul și spada.

I.

Războiul mondial a aruncat la suprafață, în zilele din urmă, două nume strălucite: *Alfred Nobel* și *Henry Ford*.

Din adâncuri de sânge încheșat și nămol, din cea mai josnică vâltoare a patimilor deslănțuite, au ieșit la suprafață, în joc de albe spume, două nume, de cari se va vorbi mult, când viața omenirii va fi revenit în alvia ei normală, după acest cataclism nebun.

La 10 Decembrie 1896 a repausat subit, în laboratorul din San Remo, Alfred Nobel, inventatorul dinamitei, testându-și averea sa de 50 milioane, ca premii pentru fizicieni, chimiști, medici, scriitori și *pacifiști*.

În fiecare an, la 10 Decembrie se distribuie premiile Nobel — fiecare premiu reprezintă o avere întreagă — și numele celui ce a inventat dinamita, e trimbat în toată lumea, ca al celui mai mare sprijinitor al progresului și al omenirii, dornice de civilizație.

Dacă Alfred Nobel s'ar ridică azi din groapă, nu știu ce părere ar avea de invenția lui, pe care o credeă merită deadreptul în slujba cizilizației umane. În mod cu totul întâmplător, pe când lucră în laborator, s'a săvârșit epocala invenție. În 1866, s'a întâmplat, că nitroglicerina revărsându-se dintr'un vas, s'a amestecat cu lutul padimentului. Nobel a cercat să se convingă, ce efecte are lutul îmbibat cu nitroglicerină și, spre marea lui surprindere, a aflat, că lutul imbibat are aceeaș putere explosivă, ca și nitroglicerina singură. Marea invenție eră acum concepută, restând numai desăvârșirea ei tehnică, ceea ce a urmat încurând.

Pașnicul Nobel se gândia la marile servicii, ce le va aduce invenția lui. Drumuri grele, tunele, operații în mine, și atâtea lucrări grandioase ale tehnicei moderne s'au facilitat, în mod extraordinar, prin această inovație genială.

Dar ce va fi cu dinamita, aplicată în viitoarele războaie?

Alfred Nobel s'a gândit și la această, și, naiv — cum sunt toți oamenii de geniu — a crezut că invenția e deadreptul favorabilă intențiilor lui pacifiste. Războaiele — și-a zis el — nu vor putea dăinui de aci înainte vreme mai îndelungată, căci forța demonică

de cu bună vreme, înainte de a se extermină împrumutat.

Și iată, că gândul optimist al acestui om genial s'a dovedit utopic, chiar în zilele noastre, când demonul Distrugerii mână, cu biciul implacabil de flacări, masele imense, în abisul prăpastiei.

Poate, că în clipele lui de îndoială, acest spirit superior a *bănuir* și cataclismul, ce putea să urmeze, pe urma operei sale.

Atunci s'a îngrozit de milioanele ce-l asaltau de pretutindeni și și-a zis: „Ei bine, dacă invenția mea poate să aibă și urmări dezastruoase, repar singur răul, ce ar putea urma. Cele cincizeci milioane câștigate cu sudoarea mea, rămână ca fundațiune pentru toți oamenii de litere, cari vor promova cu scrisul și munca lor: *pacifismul*“.

Și așa a murit Alfred Nobel, convins fiind, că principiul *binelui* nu va fi biruit niciodată, în sânul omenirii, de acela al *răului*; asigurând prin fundațiunea princiară — cele mai alese minți ale lumii civilizate, în fa-vorul vederilor sale.

El nu s'a gândit la minele explosive; — întocmai ca și blândul călugăr Berthold Schwarz, care n'a inventat praful de pușcă,

pentruca oamenii să se măcelărească până la extirpare, în încăierările cumplite ale războaielor!

El era convins, că dinamita e un factor de mare importanță în drumul spre civilizație, după cum s'a dovedit în atâtea ne-numărate rânduri

II.

Asupra lui *Henry Ford* n'am cetit nicăiri amănunte biografice mai amănunțite.

Expediția lui pacifistă, ce avea să opereze în Stockholm — locul natal al lui Alfred Nobel — îl aduce în cea mai strânsă legătură cu acesta.

Un milionar american, dupăce s'a convins, că grămezile de averi și averea lui Croesus, câștigată — per fas et nefas — din sudoarea *altora*, încă nu constituie adevărata fericire; — a consultat și partea mai nobilă a ființei sale, pe care o neglijase până acum: *inima*. Și aceasta, în graiul ei nemăiestrit, i-a dat a înțelege, că prea multă avere e concentrată în o singură mână; că din atâtea milioane s'ar putea săvârși opere caritative, ce ar asigura existența atâtor ființe, ce trăiesc în mizerie, fără vina lor.

Războiul cumplit, a deschis ochii-acestui chrysofob, deschizându-i perspectivele înfiorătoare ale suferinții.

Avea la îndemână o nouă invenție: *plugul automat*, cu care putea să câștige miliarde, în câțiva ani.

Eră însă destul de bogat — numai acum luă seama — și s'a gândit, că toate aceste miliarde le lasă în favorul marilor fabrici, dacă aceste se obligă, că de aci înainte *nu vor mai confecționa muniții pentru războiu*, ci numai pluguri-automate, pe urma cărora ar rămâne un belșug economic și industrial fără păreche.

A pornit deci spre Europa, cu gândul, că visul lui de întârziat apostol al umanitarismului, va afla răsunet.

Știm cu toții, că expediția lui pacifistă a dat fiasco. Abia ajuns în Europa, agenți provocatori ai marilor fabrici americane de muniții, au ridiculizat propaganda lui pacifistă și el, pierzându-și răbdarea, s'a înapoiat, cu cel dintâi vapor. Tovarășii lui de idei au mai zăbovit o vreme oarecare pe aici, au ajuns chiar până în Stockholm, dar ziarele n'au înregistrat nici un succes *pozitiv*, pe urma laudabilei lor strădanii.

Și așa plugul-automat. — simbolul muncii și al bunăstării — nu-și va revărsa, deo-

camdată, roadele lui binecuvântate, asupra omenirii; ajunsă în preajma mizeriei...

Măcelul va decurge cu furie crescândă, până va ajunge la paroxism.

Lumea, cuprinsă de paroxismul războiului — asemenea plagelor nevropate din evul mediu — a înșchimbât azi în tunuri arama clopotelor, și în baionete oțelele plugului...

Am ieșit cu toții din oscilările obișnuite ale vieții; azi ne precipităm într'un salt mortal, spre marginea prăpastiei.

*

Mister Henry Ford, dă-mi voe să te felicit, pentru ideia îndrăsneată, cu care ai voit să salvezi civilizația noastră europeană, amenințată de flăcările incendiului cutropitor.

Ai dovedit, prin acest gest, că milionarii au și *inimă*; noi credeam până acum, că au numai miros pentru afaceri rentabile.

Regret, în aceeaș vreme, Mister Ford, că n'ai cetit măcar în nemțește sau franțuzește (căci românește nu vei știind) gândirea atât de potrivită zilelor de azi a unei scriitoare a noastre: „Omenirea clădește palate pentru idioți și invalizi — și tunuri și șrapnele, pentru cei mai viteji fii ai ei“.

1916.

Scrisoarea din urmă.

— Fragment. —

Când vei primi aceasta mică epistolie, să știi, că eu m'am dus cu plutele...

M'am dus pe Valea Sâmbetii, de unde nimeni nu mai vine înapoi...

A fost, pe semne, rânduitor așa, și Dumnezeu sfântul va ști mai bine decât noi, pentru ce mi-a rânduitor să mor în țară străină. Facă-se voia Lui cea sfântă!

Că mie nu-mi pare rău că mor... mai ales că mor așa cum dori-am... Cu moartea mă împăcasem din clipita, când am pornit sub steag... Dar, mă gândiam eu, totuș ar fi mai bine să mor într'un pat, cu luminița de ceară în mână, spovedit și cuminecat, ca orice creștin... Mai gândiam, să am atâta răgaz, să pot scrie câteva rânduri acasă, — o mică epistolie, — și apoi să mă duc

și eu cu plutele... cum s'or mai dus atâția alții, și de-ai noștri, și dela alean...

Și Dumnezeu drăguțul m'a ascultat.

Îți voi scrie, dacă voi mai avea puteri, prin câte primejdii ne-am strecurat, până m'am pomenit și eu întins la pământ, împușcat prin piept.

Nu mai aveam nici o frică de gloanțele de pușcă, ce sbârâneau pe lângă lângă noi, ca albinele când roiesc. Ne păziam numai de șrapnelele, ce urlau în văzduh, și ne împroșcau cu prundiș și când cădeau hăt departe de noi.

Și totuș mi-a fost rânduit să mor de gloanțe, de cari habar nu mai aveam, în vremea din urmă.

Unul mi-a rupt urechea stângă, al doilea mi s'a împlântat în umăr, iar al treilea mai jos... Au venit, așa, deodată, trebuie că erau trimise dintr'un Mașinengever...

Când m'am pomenit în spital, eram ca în raiu.. Doamne frumoase se învârtiau pe lângă mine și seara au venit niște obârști și mi-au atârnat pe bluza plină de sânge o medalie de argint, apoi m'au bătut pe umărul drept, că celalalt îmi eră zdrobit... și mi-a spus unul, în românește, că dacă m'oi face sănătos, capăt pentru medalie bani dela împărăție, în toată luna.

Cât oi fi zăcut așa — nu știu!

Când m'am pomenit mai cum se cade, eram galben ca ceara și-mi crescuse barba.

Intr'o dimineață — de vre-o trei zile — doctorul m'a tot pocănit la piept, m'a întors în toate părțile, apoi a spus ceva, în nemțește, domnului cu care venise.

Eu zăceam întins în patul curat, și mă gândiam acasă.

Intr'un târziu, mă întreabă tovarășul din patul vecin:

— Măi fărtate, știi tu nemțește?

— Nu știu, frate, numai vorbele de comandă.

— E bine, că nu știi...

— Pentru ce?

— Numai așa...

Acum îmi bătușe un cuiu în cap, și nu-l mai puteam lăsa eu în pace. M'am sprijinit, cu mare greu, pe pernă și i-am zis:

— Spune, fărtate, nu-ți fie frică. Eu știu, că doctorul va fi zis, că mor...

— Păi, spuneai, că nu știi nemțește?!

— Nu știu, dar atâta seamă pricep și eu!

Și așa, cât cu viclenia, cât cu prietenia, l-am discusut.

Doctorul spusese, că nu mai am decât o zi de traiu.

M'am prefăcut eu, că știam totul, dar totuș prea mi s'a părut scurt acest răstimp. Mă simțiam ușor ca o peană, și așteptam o boare domoală, să mă ridice din așternut.

Când a venit părintele să mă împărtășească, știam că totul s'a isprăvit. Aveam eu păcate, dar gândesc că totuș n'am fost om rău... Și cum mi-a pus părintele patrafirul pe cap, am simțit așa o răcoare și un miros de tămâie și smirnă...

Apoi părintele mi-a vorbit blând; mi-a spus că viața și moartea e în mâna lui Dumnezeu, și să-i spun, dacă am vre-o dorință, pe când voiu muri. I-am spus, că aș vrea să scriu o scrisoare acasă, să trimit paralele, ce le aveam adunate sub pernă, și dacă s'ar putea, să-mi dea niște țigări...

*

Cât ai bate în palmi, m'au ridicat cu patul meu de fier și m'au dus într'o chilioară, unde eram singur. Mă gândiam eu: asta o fi pentru pipat, căci unde eram până acum erau tot de cei pușcați prin plămâni.

Mi-am aprins țigara și am început să scriu...

Când am tras cel dintâiu fum în piept, mi-a căzut așa de bine, apoi am auzit o

șuierătură ascuțită... Nu-i nimic, mă gândiam eu, până isprăvesc cu scrisul mai trag o țigară, și-apoi m'am dus...

Și așa, vere dragă, mă grăbesc, să ajung mai iute la sfârșit.

Din banii ce îi trimit, să dai părintelui să-mi slujească trei liturghii. Apoi să pleci tu, vere, cu cine va mai fi rămas în sat, să-mi tăiați un brad, numai ca acela... Să-l puneți în țințirim și să bateți pe el o cruce de lemn, cu numele meu. Noaptea când veți sosi, fetele vor aștepta în capul satului, și vor plânge și se vor bocî, când vor începe cântarea:

Bradule, bradule!
Ce vânt te-a pornit
De ai coborît,
Dela loc pietros
La loc mlăștinos?

Dar voi să nu cumva să clipiți din ochi!
De atâtea ori a șuierat moartea pe lângă noi, vere, și noi nici n'am clipit din ochi, că ne-am dedat cu ea.

Să iei apoi o vadră de vin și să beți ficiorli — câți veți mai fi rămas — un paos pentru sufletul meu. Fetelor să le cumperi dela boltă cercei și mărgele, iar Nuții să-i dai medalia mea, să o poarte

în sân și inelul de argint, ce mi l-a dat, când am plecat...

Și spune-i să se împace și ea cu viața, că pe semne Dumnezeu a rânduit altfel, de cum gândiam noi.

N'am pe nimeni, vere dragă, că am rămas micuț de părinți, și am agonisit, puțin ce am putuț, cu munca mea, cum bine știi.

Rămân totuș două jugăre după mine. Acele să fie ale copiilor, ce rămân după doi prieteni ai mei din sat, cari nu vor mai veni acasă... Nu-ți spun acum numele lor... întreabă de domnul părinte, că i-am scris și lui...

Măgelele și colia de pe pălăria mea de sărbători, să le puneți în vârful bradului.

Și să fiți buni iertători, vere dragă, dacă v'am făcut vr'o supărare, ca și Dumnezeu să vă ierte...

Măne, dacă voi mai avea puteri, îți mai scriu o carte.

Acum am obosit... Părintele ia în seamă banii, ce rămân după mine, și scrisoarea.

O doamnă frumoasă îmi aduce o lumină de ceară...

Biblioteca Semănătorul

Bibliotecă de popularizare literară și științifică.

Numărul 60 fileri.

Nr. 22 Colinde, cântece de stea și cântecele irozilor.

Nr. 23—25. *M. Eminescu: Poezii.*

Nr. 26. *Al Ciura: „Scrisoare în ceealaltă lume“, schițe din războiu.*

Nr. 27—28. *Ion Clopoțel: Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace* (G. Lazar, G. Asachi, Ioan Eliade Rădulescu, Barbu Paris Mumuleanu, Al. Hrisoverghi, D. Petrino, Al. Depărățeanu, N. Nicoleanu, Const. Stamati, Vasile Cârlova, Antioh Cantemir, Dimitrie Tichindeal, Alexandru Donici, Grigorie Alexandrescu, Anton Pan, Dimitrie Bolintineanu, Alexandru Sihleanu, Gheorghe Barițiu, Andreiu Șaguna, Timoteiu Cipariu).

Nr. 29—30 *Ion Clopoțel: Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace.* (Mihail Cogălniceanu, Vasile Alexandri, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Alexandru I. Odobescu, Constantin Negruzzi, Gheorghe Panu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, C. A. Rosetti, Cesar Boliac

Pentru tot ce privește „Biblioteca Sămănătorul“ a se adresa **Librăriei diece-zane din Arad.**

Tipografia diecezană

Arad, Strada Deák Ferenc
Nrul 35. — Telefon 266.

Asortată fiind cu
cel mai variu ma-
terial pentru orice
lucări ce aparțin
artei grafice, exe-
cută toate tipări-
turile necesare On.
institute ca: ma-
nuale didactice,
cărți și tipărituri de
tot felul pentru bi-
rouuri, institute de
credit, cancelarii
advocațiale. etc.